

მალტური ენა

რეზიუმე

მალტური ენა თავისი სტრუქტურით და ტერმინოლოგიით წარმოადგენს შერეულ ენას, რომელიც წარმოიშვა არაბულიდან, ძირითადად ჩრდილოეთ აფრიკული არაბულიდან. იტალიურ და ინგლისურ ენებთან კონტაქტმა ის შედარებით განვითარებულ ცივილიზაციას დაუკავშირა. მალტურ ენას გააჩნია კლასიკური არაბული ენის ანალოგიური ძირის სტრუქტურა, სწორი და მსხვრეული მრავლობითი ფორმები, ორობითი რიცხვი, განსაზღვრული არტიკლი და ზოგადი არაბულისთვის დამახასიათებელი ზმნის ფორმირება, აგრეთვე არაბული ენისთვის დამახასიათებელი ნაცვალსახელის სტრუქტურა და რიცხვითი სახელი. ზოგადი დიალექტიკური ენობრივი მახასიათებლები, რომელიც საერთოა ჩრდილოეთ არაბულ დიალექტებთან, აღინიშნება მალტურ ენაშიც. ეს დაკავშირებულია მორფოლოგიისა და სინტაქსის სფეროებთან. მალტისა და ჩრდილოეთ აფრიკის არაბულ დიალექტებში არსებული ნამყო და ანმყო ზმნის მსგავსი ფორმირება გვხვდება მალტურშიც.

მალტური ენა მდიდარია სემიტური ლექსიკით, რომელიც დამკვიდრდა ყოველდღიურ ცხოვრებაში და ამჟამად გამოიყენება. მალტური ენა საკმაოდ რთული ფენომენია, რადგან ის ერთდერითი სემიტური ენაა, რომელიც ლათინური ანბანით იწერება. ეს ენა დიდ ყურადღებას მეცნიერული თვალსაზრისითაც იპყრობს.

საკვანძო სიტყვები: დიალექტი, მალტური ენა

მალტურ ენას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს არაბულ დიალექტთა შორის. იგი საუკუნეების განმავლობაში ვითარდებოდა არაბული სამყაროსაგან მოწყვეტით და განვლო განვითარების დამოუკიდებელი გზა. Maltese Language ერთდერითა დიალექტთა შორის, რომელსაც გააჩნია ლიტერატურული და სამწერლობო ტრადიციები. ამჟამად იგი წარმოადგენს მალტის სახელმწიფო ენას და მასზე ლაპარაკობს მალტაზე მცხოვრები 390 ათასი კაცი.

ლინგვისტური სიტუაცია კუნძულ მალტაზე უაღრესად საინტერესოა. აქ მალტურთან ერთად ფართოდ არის გავრცელებული ინგლისური ენა, რომელსაც სახელმწიფო ენის სტატუსი გააჩნია. ამგვარად საქმე გვაქვს ორენოვნებასთან, რომელიც შეიძლება კვალიფიცირებულ იქნას ბილინგვიზმად.

ისტორიული მოვლენების შედეგად Maltese Language განვითარდა ქრისტიანულ გარემოში. კუნძულზე ჩამოყალიბებულმა ქრისტიანულმა გარემომ გავლენა იქონია არაბულ ენაზე. მალტელები კათოლიკები არიან და საუკუნეების განმავლობაში გადასცემდნენ თაობიდან თაობას ქრისტიანულ ტრადიციებს. გასაგები მიზეზების გამო მალტელები არასდროს ჩნდებოდნენ ისლამურ ცენტრებში, არ მონაწილეობდნენ არაბულ ფილოლოგიურ დისპუტებში და შესაბამისად არ ითვალისწინებდნენ არაბი მუსლიმი ფილოლოგების რეკომენდაციებს. არაბულ ფილოლოგიურ წრეებში ენობრივ უზუსტობებად აღიარებული ენობრივი მოვლენები, ასევე არაბ გრამატიკოსთა მიერ მწვავე პოლემიკის შედეგად დადგენილი ნორმები მალტელებს არასდროს გაუსწორებიათ. მოხდა ისე, რომ Maltese Language ბუნებრივი განვითარების შედეგად თვითონვე განსაზღვრა საკუთარი ნორმები. ამავე დროს მან განიცადა იტალიური ენის ინტენსიური გავლენა.

იტალიურის ზეგავლენა მალტურზე იმდენად დიდია, რომ ძნელია ენობრივი მასალის ანალიზი, ენობრივი კონტაქტების შედეგად განვითარებული ცვლილებების გათვალისწინების გარეშე. მიუხედავად იმისა, სემიტურ მალტურში შეგვიძლია გამოვიყენოთ ენისათვის დამახასიათებელი განვითარების შემდეგი შრეები:

- 1) კლასიკური არაბული ენა
- 2) არაბული დიალექტები
- 3) მალრიბული არაბული
- 4) ზოგად სემიტური ენობრივი მახასიათებლები
- 5) მალტური არაბულისთვის დამახასიათებელი ენობრივი მოვლენები. ისინი წარმოიქმნენ საუკუნეების განმავლობაში ენის შინაგანი განვითარების შედეგად.

მალტურის განვითარების შემდეგი ეტაპი მოიცავს იტალიურ ენასთან კონტაქტების შედეგად ჩამოყალიბებულ ენობრივ მახასიათებლებს. ცხადია, რომ ევროპულის ენის გავლენა აისახა არაბულ დიალექტზე. მიუხედავად ამისა, სემიტური ენისათვის დამახასიათებელი სტრუქტურა შენარჩუნებულ იქნა.

Maltese Language გააჩნია კლასიკური არაბულის ანალოგიური ძირისა და ფუძის სტრუქტურა, სწორი და მსხვრეული მრავლობითის ფორმები, ორობითი რიცხვი, განსაზღვრული არტიკლი, საერთო არაბულისათვის დამახასიათებელი ზმნის წარმოება, ნაცვალსახელისა და რიცხვითი სახელის არაბული ენისათვის დამახასიათებელი სტრუქტურა.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ლექსიკის სფერო. ძირითადი ლექსიკური ფონდი უმეტესწილად საერთოა კლასიკურ არაბულთან.

მაგალითად:

მალტური არაბული

gisem	جسم	სხეული
ras	رأس	თავი
qalb	قلب	გული
id	يد	ხელი
qamar	قمر	მთვარე
xemx	شمس	მზე
kewkba	كوكبة	ვარსკვლავი
isem	اسم	სახელი
jum	يوم	დღე
lejl	ليل	ღამე
bint	بنت	ქალიშვილი
omm	أم	დედა
lben	ابن	ვაჟიშვილი
oht	أخت	და
zewġ	زوج	ქმარი

მალტურში განვითარდა არაბული დიალექტისათვის დამახასიათებელი ენობრივი მოვლენები. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ანალიტიკური კონსტრუქციები, რომლებიც მრავლადაა მალტურში.

ამ მხრივ, ჩვენს დიალექტში ასახულია საერთო არაბული დიალექტოლოგიური ვითარება. მაგ: სინტაქსური დაქვემდებარების გამოსახატავად არაბულ დიალექტებში, სადაც მოშლილია ბრუნვის ნიშნები, გაჩნდა ნაწილაკები და დამხმარე სიტყვები. სირიულში ასეთი ფუნქციით იხმარება *taba'*: მაგ: *as-sayara taba' -l-mudyr* (დირექტორის მანქანა); ეგვიპტურში ანალოგიურ ფუნქციას ასრულებს *bitā'*. მაგ: *kitab bitā' mudarris*. (მასწავლებლის წიგნი).

მალტურში ფეხი მოიკიდა ამ საერთო არაბულმა დიალექტოლოგიურმა მოვლენამ. გაჩნდა და ჩამოყალიბდა ანალიტიკური კონსტრუქციები, სადაც დამაკავშირებელი ელემენტის ფუნქციასა ასრულებს *tar*. მაგ: *il – ktieb tar raġel* (კაცის წიგნი).

საერთო დიალექტურ მახასიათებლებთან ერთად მალტურში ცალკე უნდა გამოიყოს ის ენობრივი თავისებურებები, რომელიც საერთოა მაღრიბულ არაბულთან. ალჟირის, ტუნისისა და მაროკოს არაბული დიალექტებისათვის დამახასიათებელი არაერთი ნიშანთვისება გვხვდება მალტურში. ეს ეხება, როგორც მორფოლოგიის, ასევე სინტაქსის სფეროსაც. შევხვით ზმნის წარმოებას: პერფექტივისა და იმპერფექტივის ფორმები მალტურში და ჩრდილო-აფრიკის არაბულ დიალექტებში ამჟღავნებენ მსგავსს წარმოებას:

მალტური მაროკოს დიალექტი

პერფექტივი

მხ. რიცხვი

III kiteb	III ktéb
kitbet	kétbet
II ktibt Ktébti	II ktébt
I ktibt	I ktébt

მრ. რიცხვი

III kitbu Kitbu	III kétbū kétbū
II ktibtu	II ktébtū
Iktibna	I ktébna

იმპერფექტივი მხ. რიცხვი

III jikteb tikteb	III iékteb
II tikteb	II tékteb tkébtī // ték-két-bī
I nikteb	I néqteb

მრ. რიცხვი

III jktbu jiktbu	III ukét-bū // iék-tét-bū
II tiktbu	II tkét-bū // ték-két-bū
I niktbu	I nkétbū // nék-két-bū

მაროკოს დიალექტში აწმყო დროის ზმნის პირველ პირში გვხვდება მალრიბის ზოგიერთი დიალექტისათვის დამახასიათებელი პრეფიქსი *n* // *né* . ამ მორფემამ ადგილი მალტურ ენაშიც კი დაიკავა.

ამდგვარად, წინამდებარე სტატიაში განვიხილეთ მალტურის კლასიკურ არაბულთან და ჩრდილო-აფრიკის არაბულ (მალრიბულ) დიალექტებთან მიმართების ზოგიერთი საკითხი. მალტურში დასტურდება არაბული ენისათვის დამახასიათებელი სინტაქსური კონსტრუქციები, რომლებიც დიალექტის კვლევისათვის საინტერესო საგანს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Borg, A. & Azzopardi, A. M. (1997). *Malteze*. London: Routledge.
- Borg, A. *Maltese*. (1997). A short overview and evidence of language contact. University of Malta.
- Bosworth, C. E. & Levis, B. (1987). *The encyclopedia of Islam*. New Edition. Volume VI ; Leiben
- Falzon, G. (1997). *Basic Maltese Grammar*. Indiana. USA.
- Pace, J. (1995). *The Evolution of the Maltese Language*. Malta.
- Завадовский, Ю. (1962). *Арабские диалекты Магриба*. Москва.

MALTESE LANGUAGE

The Maltese language represents the mixed language by its structure and terminology. It originates from Arabic, mainly from North-African Arabic. The contact with Italian and English languages has connected it with comparatively developed civilization. Maltese has the structure of classical Arabic analogous root, correct and broken plural forms, dual number, definite article, and the verb formation characteristic of general Arabic, the structure of pronoun and numeral characteristic of Arabic language. Together with general dialectic language characteristics certain language features that are common with North Arabic dialects should be also pointed out in Maltese language. This is related to the spheres of morphology and syntax. Perfective and Imperfective forms in Maltese and North Africa Arabic dialects show the similar verb formation.

The Semitic vocabulary in the Maltese language is represented in a quite big volume. These words have been established in everyday life and are in use even nowadays. The Maltese language is a quite difficult phenomenon, as it is the only Semitic language that is written with Latin alphabet. This language attracts much attention from a scientific point of view.

Key words: Dialects, Maltese language